

Галина Харлампієвна Яворська,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри загальногуманітарних дисциплін,
Міжнародний гуманітарний університет,
вул. Фонтанська дорога, 33, м. Одеса, Україна

ЕТИЧНА КУЛЬТУРА ЮРИСТА У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розкрито сутність феномена культура, етична культура юриста, визначено структуру, рівні та роль етичної культури в професійній діяльності юриста, а у зміст етичної культури юриста – моральну свідомість, моральну поведінку, моральні відносини.

Ключові слова: культура, етична культура юриста, моральна свідомість, моральні відносини, моральна поведінка, професійна діяльність.

Слово «культура» має складну суто лінгвістичну історію. В сучасні європейські мови це слово безпосередньо або опосередковано ввійшло з латини. Латинське слово *cultura*, у свою чергу, походить від латинського *colere*. Слово *colere* мало безліч значень: поклонятися, шанувати, плекати, населяти, обробляти, виховувати. Класичний спектр значень латинського слова *cultura* передається в сучасній українській мові словами «оброблення», «виховання», «створення», «формування», «розвиток», «шанування» [1, с. 182]. Загалом, найбільш рання історія слова *cultura* так чи так пов'язана з діями, намірами, ставленням людини до землі, рослин, тварин тощо.

Сьогодні під поняттям «культура» розуміють сукупність матеріальних та духовних цінностей, створених людством протягом історії. Цей термін вживають також в інших значеннях, характеризуючи ступінь освіченості, виховання або визначення рівня досконалості тієї чи тієї галузі господарської чи розумової діяльності. У термінологічному обігу терміном «культура» характеризують стан розвитку суспільства певної держави, соціальної групи або окремої людини. У повсякденному житті широко вживають словосполучення на зразок «культура мовлення», «культура поведінки», «культура спілкування», що виражають ставлення людини до загальнонавчаних або сталих правил спілкування, до використання або збереження тих чи тих соціальних цінностей. [1; 2].

У Філософському енциклопедичному словнику культуру визначено як «специфічний спосіб організації і розвитку людської життєдіяльності, виражений у продуктах матеріальної і духовної праці, в системі соціальних норм та інститутів, у духовних цінностях, у сукупності ставлення людей до природи, між собою і до самих себе» [2, с. 292].

Отже, сьогодні культура виступає одним з фундаментальних понять соціально-гуманітарного пізнання й нараховує кілька сотень визначень і їх змістових рівнів. Культуру розглядають як історично конкретний феномен, сукупність матеріальних і духовних цінностей створених людством, специфічний спосіб людської діяльності (правоохоронної, педагогічної, медичної тощо). Культуру слід розглядати як наскрізну характеристику всієї соціальної системи, вона є суттєвою ознакою суспільства в цілому, соціальних,

професійних і національних спільнот, групи людей та окремої людини.

В умовах перехідного періоду нашого суспільства і держави, що супроводжується нестійкістю економічного, політичного і духовного життя народу, саме юристи, як носії високих етичних принципів, на думку О. М. Бандурко, повинні стати зразком у виконанні своїх професійних функцій. Нерідко, жертвуючи своїми особистими інтересами (як духовними, так і матеріальними), вони отримують задоволення від результатів своєї праці: якісного і повного розслідування кримінальної справи, вдалого захисту клієнта в суді тощо. Так, вчинок працівника правоохоронних органів, що вступає в нерівну боротьбу із супротивником і не шкодує своїм здоров'ям, подекуди немає, на перший погляд, істотного практичного ефекту, проте незмірно велика його моральна цінність. Такий вчинок сильніше впливає на свідомість і поведінку всіх членів суспільства – як законослухняних, так і злочинців. Зазначені принципи містяться в етичних кодексах юридичних професій (судді, адвоката, нотаріуса, слідчого) [3].

Отже, етична культура юриста містить оцінку прояву норм моралі у взаємостосунках: «юрист – клієнт», «юрист – підслідний», «юрист потерпілий», «юрист – свідок», «юрист – колега» та ін. Це двобічні відносини, оскільки юрист у своїй діяльності так чи інакше торкається інтересів клієнтів, колег та так громадян, що відповідають йому або оцінками, або діями, вчинками – це і зумовлює *актуальність проблеми* взагалі та її теоретичний аналіз, зокрема.

Мета статті – розкрити сутність і роль феномена «етична культура» у професійній діяльності юриста її структуру та рівні.

На нашу думку, зміст етичної культури юриста включає моральну свідомість, моральну поведінку, моральні відносини. Всі елементи тісно пов'язані між собою, взаємно доповнюють один одного. Проте початком у їх взаємостосунках є моральна свідомість. Вона значною мірою визначає моральні відносини і моральну поведінку, через норми і принципи. Так, презумпція невинності означає визнання достоїнства і цінності особи. Моральна свідомість дає оцінку правому й іншим явищам соціальної дійсності (учинку, поведінки, способу життя). Без неї неможливий аналіз етично-правових

категорій. Водночас тільки реальна моральна практика є критерієм істинності моральної свідомості, оскільки тільки практикою можуть бути перевірені категорії добра, зла, обов'язку, їх усвідомлення особою. Практичний аспект мають моральні відносини і моральна поведінка. Відповідно до цього моральні відносини – це відносини, в які вступає й у яких перебуває юрист, керуючись уявленнями про добро і зло, обов'язок, совість, честь, гідність.

Отже, доходимо висновку, що етична культура юриста – це система моральних принципів і норм, які сформувались як результат почуттів, знань, потреб, переконань, що виражають у моральній поведінці юриста гармонію внутрішніх переконань і їх зовнішніх проявів [4].

Аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що формування окремих компонентів культури юристів досліджували такі вчені: М. М. Ібрагімов, В. В. Куличенко, С. С. Сливка, В. Г. Яценко (проблеми формування моральної культури співробітників ОВС), В. П. Бакуменко, С. І. Бражник, С. А. Бублик, К. М. Булденко, В. М. Плишкін (питання формування етики міліцейської служби, естетичної культури працівників ОВС), Ф. В. Алшай, І. Д. Дехтярьов, В. В. Леоненко, В. Т. Лихолоб, С. Г. Любичев, Б. Ф. Чміль (особливості стилю роботи, професійної етики та загальної культури представників різних служб ОВС). Більшість досліджень пов'язано з діяльністю юристів – працівників органів внутрішніх прав, а ось етичній культурі юристів різних юридичних професій (адвокат, суддя, прокурор, нотаріус), на нашу думку, недостатньо. Адже, поведінка юриста – це об'єктивний показник його моральних якостей, морального обличчя. Вона виражається через сукупність скоєних вчинків, що мають моральне значення. Так, вимагання слідчим визнання в звинувачуваного, суперечить моральній і правовій нормам. Такий вчинок є аморальним.

Моральні знання, почуття, переконання, потреби, що реалізуються як у процесі виконання юристом своїх професійних обов'язків, так і в побуті, повинні базуватися на таких моральних цінностях, як добро, обов'язок, честь, совість тощо. Етична культура юриста передбачає закономірне дотримання юристом узвичаєних норм і принципів моралі в процесі виконання службових обов'язків, їх упровадження в юридичну практику, подолання помилок морально-фахових деформацій. Тільки тоді юрист одержує моральне задоволення, коли він як професіонал діє відповідно до моральних принципів і норм. Така діяльність називається моральною.

Якщо професійно-правова етика – це живе функціонування моралі в процесі юридичної діяльності, то етична культура юриста, будучи основою правової етики, являє собою внутрішнє (природне) передбачення щодо дотримання моральних принципів і норм, які сформувалися в суспільстві [3].

Отже, етична культура – це природне ядро професійної культури юриста як особистості, категоричне веління морально діяти під час

виконання службових обов'язків. Вона не терпить неморальну діяльність, погрози, психологічний тиск, різні види насильства, інші негуманні засоби вирішення юридичних питань [4].

Не можна вести мову про будь-які особливі моральні принципи і норми суддів, прокурорів, слідчих, адвокатів, нотаріусів, юрисконсультів, тобто про такі норми, які були б притаманні тільки одній професії або спеціальності. Коли розробляються затверджуються в державі етичні кодекси, що містять правила поведінки адвокатів, суддів, слідчих, нотаріусів, то до їх змісту вкладаються узагальнені спеціально-фахові нормативи їх етичної культури. Ці нормативи відповідають міжнародним деонтологічним стандартам. Проте з урахуванням культури конкретного суспільства, вони є узагальненими, єдиними й обов'язковими для кожної юридичної професії [3; 4].

На нашу думку, структура етичної культури юриста включає:

- наявність етичних почуттів, знань, потреб; перетворення етичних почуттів, знань, потреб у моральні переконання, звички морального оцінювання чужої поведінки інших людей;
- готовність діяти, керуючись етичними знаннями і переконаннями, тобто діяти морально, по совісті.

Адже основне етичне правило юриста – зробити для клієнта все, що не заборонено законом, щоб він міг би зробити для себе сам, маючи для цього необхідні знання і навички, властиві юристу-спеціалісту.

Від рівня етичної культури юриста залежить якісне й ефективне виконання службових обов'язків; збереження честі, гідності, ділової репутації людини, якій надається правова допомога; престиж самого юриста і його колег, а також юридичної професії в цілому.

Рівнями прояву етичної культури юриста, на підставі практичного було визначено:

- ставлення юриста до своєї професійної діяльності і її результатів (як особистості – професіонала);
- відносини з колегами по роботі (як члена робочої групи);
- відносини з клієнтом, підсудним, підслідним та іншими людьми в процесі вирішення юридичної справи (як представника влади).

Як приклад, розглянемо етичні норми у взаємовідносинах слідчого з учасниками процесу при вирішенні юридичної справи, виражаються в таких аспектах: моральний стан слідчого в спілкуванні зі звинувачуваним, підозрюваним, свідком, потерпілим і та ін. Він характеризується негативним емоційним тлом і конфронтаційним характером. Тут цілі спілкування не збігаються, оскільки приводом для такого спілкування є здебільшого скоєний злочин; моральний стан слідчого у взаємовідносинах з учасниками процесу, що характеризується підвищеною нервовою напругою у зв'язку з високою відповідальністю за результати. Слідчий знаходиться як перед правовим,

так і перед моральним вибором, коли, наприклад, необхідно: використовувати примусові заходи до учасників процесу – не тільки до осіб, яким пред'явлене звинувачення, але й до свідка, потерпілого, – це виправдано з погляду викриття винних, але не з позиції етики; брати під стражу людину, провина якої ще не визнана судом; морально-психологічний стан слідчого під час очної ставки, проведеної з метою усунення суперечностей у показаннях яких допитували осіб. Він характеризується підвищеною емоційною напруженістю, оскільки потребує обережності, зваженості, правильного формулювання запитань (без психологічного примусу у ставленні до учасника очної ставки). Дотримання слідчим принципу презумпції невинності при доведенні винності особи – основний моральний принцип, що потребує від нього дій у суворих морально-правових рамках: відповідно до закону (без використання психічного або фізичного насильства) створювати доказову базу.

Діяльність юриста характеризується щоденним спілкуванням із різними людьми, які залежать від нього, а тому потребують від нього дбайливого,

коректного ставлення. Тільки при високому рівні моральної свідомості як результату моральних знань, переконань, потреб, при високоморальній поведінці можна говорити про етичну культуру юриста. Невиконання норм етичної культури може спричинити застосування санкцій аж до позбавлення професії. Тобто етична культура припускає етичні зобов'язання і відповідальність, що властиві юридичній практиці. Вони закріплені у професійних кодексах (Закони України «Про статус суддів», «Про адвокатуру»). Етичні вимоги, що характеризують етичну культуру адвоката, слідчого, прокурора та інших юристів, повинні знайти практичне застосування у їхній професійній діяльності.

Отже, в умовах побудови правової держави професія юриста покликана уособлювати собою добро, справедливість, законність та інші загальнолюдські цінності.

Подальшого вивчення потребує проблема становлення особистості майбутнього юриста у процесі фахової підготовки і визначення чинників (об'єктивних і суб'єктивних) та педагогічних умов, які впливають на цей процес.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гончаренко Семен. Український педагогічний словник – /Семен Гончаренко - Київ:Либідь, 1997. – 376 с.
2. Философский энциклопедический словарь /Гл.редакция:Л. Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев и др. - М.: Сов.Энциклопедия, 1983. – 840 с.
3. Бандурка О. М., Скакун О. Ф. Юридична деонтологія: Підручник /О. М. Бандурка, О. Ф. Скакун - Харків: НУВС, 2002. – 336 с.
4. Яворська Г. Х. Педагогіка для правників: Підручник. /Г. Х. Яворська - К.: Знання, 2004. - 304 с.

*Галина Харлампієвна Яворська,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри общегуманитарных дисциплин,
Международный гуманитарный университет,
ул. Фонтанская дорога, 33, г. Одесса, Украина*

ЭТИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА ЮРИСТА В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Рассматривая культуру вообще и в профессиональной деятельности юриста, непосредственно, автор обращает внимание на роль этической культуры. Ведь, этическая культура юриста содержит оценку проявления норм морали в отношениях: «юрист – клиент», «юрист – подсудимый», «юрист потерпевший», «юрист – свидетель», «юрист – коллега» и др. Эти отношения двусторонние, ведь юрист в своей профессиональной деятельности рассматривает интересы клиентов.

Цель статьи – раскрыть содержание и роль феномена этическая культура в профессиональной деятельности юриста ее структуру и уровни.

По мнению автора, содержание этической культуры юриста включает моральное сознание, моральное поведение, моральные отношения. Все элементы плотно соединены между собой и взаимно дополняют друг друга. Но, началом их взаимоотношений есть моральное сознание.

Это, дало основание сделать вывод, что этическая культура юриста – это система моральных принципов и норм, которые формулировались как результат чувств, знаний, потребностей, убеждений, которые выражают в моральном поведении юриста гармонию внутренних убеждений и их внешних проявлений.

Анализ психолого-педагогической литературы показывает, что формирование отдельных компонентов культуры юристов изучались (формирование моральной культуры сотрудников ОВД, формирование этики милицейской службы, эстетической культуры сотрудников ОВД), но они рассматривают деятельность юристов-сотрудников органов внутренних дел, а вот этической культуре юристов разных юридических профессий (адвокат, судья, прокурор, нотариус), недостаточно уделено внимания.

По мнению автора, структура этической культуры включает:

- наличие этических чувств, знаний, потребностей и их превращение в моральные убеждения, привычки морального оценивания чужого поведения;
- готовность действовать, управлять этическими знаниями и убеждениями, то есть поступать морально, по совести.

Анализ практического опыта работы, дал возможность автору определить уровни проявления этической культуры.

Как пример, рассмотрено этические основы взаимоотношений следователя с участниками процесса при рассмотрении юридического дела.

Автор определяет перспективу изучения проблемы – становление личности будущего юриста в процессе профессиональной подготовки и определение факторов (объективных и субъективных), а также педагогических условий, которые влияют на этот процесс.

Ключевые слова: культура, этическая культура юриста, моральное сознание, моральные отношения, моральное поведение, профессиональная деятельность.

*Halyna Kharlampiivna Yavorska,
Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Professor of the Department of Humanitarian Disciplines,
International Humanitarian University,
33 Fontana Road Str., Odesa, Ukraine*

LAWYER'S ETHICAL CULTURE IN PROFESSIONAL ACTIVITY

Considering culture in general and in professional work of a lawyer particularly, the author pays attention to the role of the lawyer's ethical culture, since the ethical culture of a lawyer contains the evaluation of moral standards realization within these relations: «lawyer – client», «lawyer – defendant», «lawyer – victim», «lawyer – colleague» and so on. The relations are mutual, because a lawyer deals with his clients' interests in his professional work.

The aim of the article is to define the content and the role of the ethical culture as a phenomenon in the professional work of a lawyer, its structure and levels.

According to the author's opinion, the content of the lawyer's ethical culture includes moral consciousness, moral behaviour, moral relationships. All the elements are closely connected and complement each other, moral consciousness being the beginning of their relationship.

That let us draw a conclusion that the ethical culture of a lawyer is a system of moral principles and standards which is formed as a result of feelings, knowledge, needs, beliefs. All that expresses the harmony of lawyer's inner beliefs in his / her moral behaviour and their external display.

Previous studies of the lawyers' culture were focused on the formation of separate components (such as the formation of moral culture of the police, the formation of the police service ethics, the formation of the police aesthetic culture). The studies concerned only the lawyers who worked for the police, but there exists no single study which considers the ethical culture of lawyers working in different spheres (solicitor, judge, public prosecutor, notary).

In the author's opinion, the structure of the ethical culture consists of: the presence of ethical feelings, knowledge, needs and their transfer into moral beliefs and a habit of analysing other people's behaviour; the readiness to act, to manage the ethical knowledge and beliefs, that is to treat the others fairly and honestly.

The analysis of empirical studies lets the author to determine the levels of the ethical culture realization. Some ethical bases of relationships between a police investigator and the participants of a process were given as examples in the article.

The author determines the perspective of the problem study – the formation of future lawyer's personality in the process of his / her professional training, the determination of the factors (both objective and subjective) and pedagogical conditions influencing the process.

Key words: culture, ethical culture of a lawyer, moral consciousness, moral relations, moral behaviour, professional activity.

Подано до редакції: 1.08.2017 р.

Рекомендовано до друку: 15.08.2017 р.

Рецензент: д.пед.н., професор А. М. Бозуш